

1. ВІДМІНЮВАННЯ ОСОБОВИХ ЗАЙМЕННИКІВ

Одні займенники змінюються за відмінками, як іменники (*хто, він, що, я*), інші – за родами, числами і відмінками, як прикметники (*нічий, ваш, деякий*).

Займенники *скільки, стільки* змінюються за відмінками, як числівник два. Відмінювання особових займенників відбувається за такою схемою:

ОДНИНА

Н.	<i>я</i>	<i>ти</i>
Р.	<i>мене</i>	<i>тебе</i>
Д.	<i>мені</i>	<i>тобі</i>
Зн.	<i>мене</i>	<i>тебе</i>
Ор.	<i>мною</i>	<i>тобою</i>
М.	<i>(на) мені</i>	<i>(на) тобі</i>

	середній рід
Н.	<i>воно</i>
Р.	<i>його (до нього)</i>
Д.	<i>йому</i>
Зн.	<i>його (на нього)</i>
Ор.	<i>ним</i>
М.	<i>(на) ньому (на нім)</i>

	чоловічий рід	жіночий рід
Н.	<i>він</i>	<i>вона</i>
Р.	<i>його (до нього)</i>	<i>її (до неї)</i>
Д.	<i>йому</i>	<i>їй</i>
Зн.	<i>його (на нього)</i>	<i>її (на неї)</i>
Ор.	<i>ним</i>	<i>нею</i>
М.	<i>(на) ньому (на нім)</i>	<i>(на) ній</i>

МНОЖИНА

Н.	<i>ми</i>	<i>ви</i>	<i>вони</i>
Р.	<i>нас</i>	<i>вас</i>	<i>їх (до них)</i>
Д.	<i>нам</i>	<i>вам</i>	<i>Їм</i>
Зн.	<i>нас</i>	<i>вас</i>	<i>Їх (на них)</i>
Ор.	<i>нами</i>	<i>вами</i>	<i>ними</i>
М.	<i>(на) нас</i>	<i>(на) вас</i>	<i>на них</i>

2. ВІДМІНЮВАННЯ ВКАЗІВНИХ, ПИТАЛЬНИХ, ОЗНАЧАЛЬНИХ ЗАЙМЕННИКІВ

Питальні займенники містять у собі запитання про особу (*хто?*), предмет (*що?*), ознаку (*чий? який? котрий?*), кількість (*скільки?*).

Займенники *хто, що, скільки* змінюються за відмінками; *чий, який, котрий* – за родами, числами і відмінками, як прикметники. Займенники *котрий, який (яка, яке, які)* відмінюються, як прикметники твердої групи:

Н.	<i>котрий</i>	<i>яка</i>
Р.	<i>котрого</i>	<i>якої</i>
Д.	<i>котрому</i>	<i>якій</i>
Зн.	<i>котрий, котрого</i>	<i>яку</i>
Ор.	<i>котрим</i>	<i>якою</i>
М.	<i>(на) котрому</i>	<i>(на) якій</i>

Відмінювання інших питальних займенників:

Н.	<i>хто</i>	<i>що</i>
Р.	<i>кого (до кого)</i>	<i>чого (до чого)</i>
Д.	<i>кому</i>	<i>чому</i>
Зн.	<i>кого (на кого)</i>	<i>що</i>
Ор.	<i>ким</i>	<i>чим</i>
М.	<i>на кому (на кім)</i>	<i>на чому (на чим)</i>

ОДНИНА

	чоловічий рід
Н.	<i>чий</i>
Р.	<i>чийого</i>
Д.	<i>чийому (чиєму)</i>
Зн.	<i>чий (чийого)</i>
Ор.	<i>чийм</i>
М.	<i>на чийому (на чиєму, на чийм)</i>

	жіночий рід
Н.	<i>чия</i>
Р.	<i>чії</i>
Д.	<i>чійій</i>
Зн.	<i>чійю</i>
Ор.	<i>чійюю</i>
М.	<i>на чійій</i>

	середній рід
Н.	<i>чиє</i>
Р.	<i>чийого</i>
Д.	<i>чийому (чиїм)</i>
Зн.	<i>чиє</i>
Ор.	<i>чиїм</i>
М.	<i>на чийому (на чиєму, на чиїм)</i>

МНОЖИНА

Н.	<i>чиї</i>
Р.	<i>чиїх</i>
Д.	<i>чиїм</i>
Зн.	<i>чиї</i> <i>(чиїх)</i>
Ор.	<i>чиїми</i>
М.	<i>(на)</i> <i>чиїх</i>

Вказівні займенники вказують на предмет (*цей, той*), ознаку (*такий*), кількість (*стільки*).

Займенники *той (отой)* змінюються за родами, числами і відмінками, як прикметники.

Займенник *стільки* змінюється лише за відмінками.

Вказівні займенники *той (отой)* відмінюються:

	чоловічий рід	жіночий рід
Н.	<i>той</i>	<i>та</i>
Р.	<i>того</i>	<i>тієї</i> (<i>тої</i>)
Д.	<i>тому</i>	<i>тій</i>
Зн.	<i>той (того)</i>	<i>ту</i>
Ор.	<i>тим</i>	<i>тією</i> (<i>тою</i>)
М.	<i>(на) тому (на</i> <i>тім)</i>	<i>(на) тій</i>

	середній рід	множина
Н.	<i>те</i>	<i>ті</i>
Р.	<i>того</i>	<i>тих</i>
Д.	<i>тому</i>	<i>тим</i>
Зн.	<i>те</i>	<i>ті (тих)</i>
Ор.	<i>тим</i>	<i>тими</i>
М.	<i>(на) тому (на</i> <i>тім)</i>	<i>(на) тих</i>

Вказівні займенники *цей (оцей)* та рідковживаний *сей* відмінюються:

	чоловічий рід	жіночий рід
Н.	<i>цей</i>	<i>ця</i>
Р.	<i>цього</i>	<i>цієї</i>
Д.	<i>цьому</i>	<i>цій</i>
Зн.	<i>цей (цього)</i>	<i>цю</i>
Ор.	<i>цим</i>	<i>цією</i>
М.	<i>(на) цьому (на</i> <i>цім)</i>	<i>(на) цій</i>

	середній рід	множина
Н.	<i>це</i>	<i>ці</i>
Р.	<i>цього</i>	<i>цих</i>
Д.	<i>цьому</i>	<i>цим</i>
Зн.	<i>це</i>	<i>ці (цих)</i>
Ор.	<i>цим</i>	<i>цими</i>
М.	<i>(на) цьому (на цім)</i>	<i>(на) цих</i>

Займенник *стільки* відмінюється, як числівник *два*:

Н.	<i>стільки</i>
Р.	<i>стількох</i>
Д.	<i>стільком</i>
Зн.	<i>стільки (стількох)</i>
Ор.	<i>стількома</i>
М.	<i>(на) стількох</i>

Означальні займенники вказують на узагальнену ознаку (*кожний, всякий (усякий), весь (увесь, ввесь), інший, сам, самий, самий*).

Означальні займенники *весь* (*увесь, ввесь*) відмінюються за такою схемою:

	чоловічий рід	жіночий рід
Н.	<i>весь</i> (<i>увесь, ввесь</i>)	<i>вся</i> (<i>уся</i>)
Р.		<i>всієї</i>
Д.	<i>всього</i>	<i>всій</i>
Зн.	<i>всьому</i>	<i>всю</i>
Ор.	<i>весь</i> (<i>всього</i>)	<i>всією</i>
М.	<i>всім</i> <i>(на) всьому (на всім)</i>	<i>(на) всій</i>

	середній рід	МНОЖИНА
Н.	<i>все</i> (<i>усе</i>)	<i>всі</i> (<i>усі</i>)
Р.	<i>всього</i>	<i>всіх</i>
Д.	<i>всьому</i>	<i>всім</i>
Зн.	<i>все</i>	<i>всі</i> (<i>всіх</i>)
Ор.	<i>всім</i>	<i>всіма</i>
М.	<i>(на) всьому (на всім)</i>	<i>(на) всіх</i>

Означальні займенники *кожний, всякий* (*усякий*), *інший, сам, самий, самий* відмінюються, як прикметники твердої групи:

	чоловічий рід	жіночий рід
Н.	<i>кожний</i>	<i>кожна</i>
Р.	<i>кожного</i>	<i>кожної</i>
Д.	<i>кожному</i>	<i>кожній</i>
Зн.	<i>кожний,</i>	<i>кожну</i>
Ор.	<i>кожного</i>	<i>кожною</i>
М.	<i>кожним</i> <i>(на) кожному, кожнім</i>	<i>(на) кожній</i>

	середній рід	МНОЖИНА
Н.	<i>кожне</i>	<i>кожні</i>
Р.	<i>кожного</i>	<i>кожних</i>
Д.	<i>кожному</i>	<i>кожним</i>
Зн.	<i>кожне</i>	<i>кожні,</i> <i>кожних</i>
Ор.	<i>кожним</i>	<i>кожними</i>
М.	<i>(на) кожному, кожнім</i>	<i>(на) кожних</i>

3. УВАГИ ДО ДІЄВІДМІНЮВАННЯ ДІЄСЛІВ ДІЙСНОГО СПОСОБУ

Зміна дієслів за особами, часами і числами називається **дієвідмінюванням**. За типом відмінювання дієслова поділяються на *дієслова 1-ої і 2-ої дієвідмін*:

1-а дієвідміна	<i>привезуть, скажуть, зможуть</i>
2-а дієвідміна	<i>заходять, говорять, сидять</i>

Практично 1-а і 2-а дієвідміни поділяються за закінченням *3-ої особи множини теперішнього часу*, тобто до **1-ої дієвідміни** належать дієслова, які у 3-ій особі множини мають закінчення **-уть, -ють** (*думають, хочуть, переживають*), до **2-ої дієвідміни**- закінчення **-ать, -ять** (*сушать, варять*).

Голосні звуки **[e], [ε] та [u] (ї)** в закінченнях дієслів, за якими розрізняються дієвідміни, називають **тематичними голосними** (*шиєш, шиємо; стоїш, стоїмо*).

До **1-ої дієвідміни** належать дієслова:

- з основою на **-оро-, -оло-** (*полоти, бороти, колоти*);
- з односкладовою основою (*бити, лити, пити*);
- з суфіксами **-ува-, -ну-, -ї-, -а-**, які в особових формах не випадають (*крикнути, грати, перезимувати*);
- з основою на приголосний (*берегти, могти, нести*);
- дієслова *іржати, ревіти, сопіти, гудіти, хотіти*.

Дієслова 1-ої дієвідміни відмінюються так:

	однина	множина
1-а особа	<i>везу, принесу везеш,</i>	<i>веземо, принесемо</i>

2-а особа	<i>принесеи</i> <i>везе, принесе</i>	<i>везете,</i> <i>принесете</i>
3-я особа		<i>везуть,</i> <i>принесуть</i>

До 2-ої дієвідміни належать дієслова:

- з суфіксом **-а-** після шиплячих та [й], який випадає в особових формах (*стояти, лежачи*);
- з суфіксами **-и-, -і- (-ї-)**, які в особових формах випадають (*клеїти, сидіти*);
- дієслова *бігти, спати*.

Дієслова 2-ої дієвідміни відмінюються так:

	однина	множина
1-а особа	<i>стою,</i> <i>прошу</i>	<i>стоїмо,</i> <i>просимо</i>
2-а особа	<i>стоїш,</i> <i>просиш</i>	<i>стоїте,</i> <i>просите</i>
3-я особа	<i>стоїть,</i> <i>просить</i>	<i>стоять,</i> <i>просять</i>

Окрему групу складають дієслова *їсти, бути, дати і вісти* (в сучасній мові вживається лише з префіксами: *розповісти, відповісти* та ін.):

	однина	множина
1-а особа	<i>відповім,</i> <i>їм</i>	<i>відповімо,</i> <i>їмо</i>
2-а особа	<i>відповіси,</i> <i>їси</i>	<i>відповісте,</i> <i>їсте</i>
3-я особа	<i>відповість,</i> <i>їсть</i>	<i>відповідять,</i> <i>їдять</i>

Від дієслова *бути* вживається лише форма *є* (втім, інколи в поетичній мові зустрічаються *єсть* – для першої й третьої особи однини, а також *суть* – для третьої особи множини).

4. ПРАВОПИС ДІЄПРИКМЕТНИКІВ І ДІЄПРИСЛІВНИКІВ

Відомо, що для перекладу російських дієприкметників на -ущ, -ующ, -вш тощо в українській мові часто бракує аналогічних широковживаних форм, оскільки дієприкметники із суфіксами -уч, -юч, -ач, -яч сьогодні не відповідають нормам української мови (бажаючий, діючий, домінуючий, обстежуючий тощо), а дієприкметникові суфікси -ш, -вш вважаються такими, що вийшли з ужитку (*бувший, згорівший*). Двомовні словники пропонують у таких випадках використовувати сполучення відповідних дієслів із сполучниками який, що, котрий. Однак послідовне механічне запровадження такого синтаксичного звороту призводить до примітивізації мови, особливо якщо його вжито без додатків і до того ж холи він стоїть наприкінці речення: *залишився слід від коліс машини, що від'їхала; утік підозрюваний, який перебував під вартою*. Щоб уникнути таких стилістичних огріхів, слід:

а) замінити цей зворот чи російський відповідник дієприкметником з унормованим суфіксом (-н, -єн, -т, -л тощо) або прикметником: *замість територія, що прилягає до будинку – прилегла територія, діюче законодавство – чинне законодавство, загрожуюче становище – загрозливе становище, заспокоюючий засіб – заспокійливий засіб, стримуючий фактор – стримувальний фактор, регулююча функція - регулювальна функція, домінуюча риса – домінівна риса; документ, підлягаючий ратифікації* – документ, належний до ратифікації;

б) замінити віддієслівним іменником: *замість виконуючий обов'язки – виконувач обов'язків; завідуючий відділом – завідувач відділу; керуючий трестом – керівник тресту;*

в) замінити дієприслівником чи дієприслівниковим зворотом: *замість бажаючі взяти участь у проведенні мітингу, повинні – бажаючи взяти участь*

у проведенні мітингу, повинні; робітник, виконуючий план – робітник, виконуючи план;

г) замінити дієсловом: замість *підозрюваний, перебуваючий у нетверезому стані* – *підозрюваний, який перебував у нетверезому стані* (або, за попереднім правилом – *підозрюваний, перебуваючи у нетверезому стані*);

г) перебудувати речення, уникаючи ненормованих зворотів: *Вирок, вступивший в законну силу, оскарженню не підлягає* – *вирок, який набрав (увійшов у, набув) законної сили, оскарженню не підлягає/після набуття законної сили вирок оскарженню не підлягає*;

д) додати/зняти відповідне за змістом слово: *поранений кричав услід машині, що віддалялася* – можна зняти *віддалялася*, бо є *услід*.

Широко вживається в українській мові формальна група дієприкметників, співвідносних з пасивними, яку становлять незмінні безособові форми на -но, (-ено), -то: організовано зустріч, знайдено докази, проїзд заборонено, кинено (кинуто) на землю, пролито воду. Такі форми рекомендовано вживати тоді, коли відбувається вказівка на дію остаточну, безапеляційну, яка не потребує жодних змін, доповнень чи уточнень, а також коли виконавець дії не названий у реченні або невідомий. Тому висловлення на кшталт: Верховною Радою прийнято постанову... або ж Судом порушено кримінальну справу... є недоречні. Такі безособові конструкції потрібно замінювати реченнями, у яких виконавець дії виступає в ролі підмета: Верховна Рада прийняла постанову..., Суд порушив кримінальну справу...

Дієприслівник

Дієприслівник – це невідмінювана дієслівна форма, яка, вказуючи на додаткову дію, пояснює в реченні основне дієслово (присудок) і стосується того ж суб'єкта (підмета), що й основне слово.

Щоб перевірити правильність написання дієприслівників, дієслова, від якого вони походять, слід поставити в 3-ій особі множини; бачачи (бо бачать), сидячи (бо сидять), доводячи (бо доводять).

Дієприслівниковий зворот – це дієприслівник разом із залежними словами. Вказуючи на додаткову дію до основної (присудок), зворот повинен стосуватися тієї ж особи, що й основна дія: (Ти) **Не спитавши броду, (ти) не лізь у воду.**

1. Відповідно до норм сучасної української мови, в реченні з дієприслівниковим зворотом дія, названа присудком, і дія, названа зворотом, повинна виконуватися одним суб'єктом: Визначивши міру покарання, залишається нез'ясованим питання відшкодування збитків. У наведеному прикладі суб'єкт-підмет – питання. Отже, **питання залишається нез'ясованим і питання визначає міру покарання.** Речення побудоване неправильно. Відсутній суб'єкт – виконавець дії. Правильна конструкція: Визначивши міру покарання, суд не з'ясував питання відшкодування збитків.

2. Не можна приєднувати дієприслівниковий зворот до безособової конструкції: **Переглядаючи матеріали кримінальної справи, було виявлено ряд додаткових обставин.** Синтаксична конструкція неправильна, відсутній суб'єкт – виконавець дії. Отже, слід ввести особу (підмет). Правильно побудоване речення: **Переглядаючи матеріали кримінальної справи, слідчий виявив низку додаткових обставин.**

3. При використанні дієприслівникових зворотів слід уникати логіко-синтаксичних помилок: Увагу слідчого привернула заява потерпілого, переглядаючи протокол допиту, який лежав на столі. Конструкція неправильна, оскільки підмет – заява – привернула увагу і переглядала протокол допиту. Слід із додатка – слідчого утворити суб'єкт-підмет – **слідчий.** Правильне речення: **Переглядаючи протокол допиту, який лежав на столі, слідчий звернув увагу на заяву потерпілого.**

Список використаної літератури

1. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови. – К., 1987.
2. Горпинич В. О. Морфологія української мови: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: ВЦ “Академія”. – 2004. – 336 с.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. – Донецьк, 1996.
4. Сучасна українська літературна мова: Підручник / За ред. М.Я.Плющ. – К., 1994.